

William Yoast Morgan - The near east, 1913.

William Yoast Morgan (6. 4. 1866. – 17. 2. 1932.) bio je američki novinar, pisac i političar koji je služio kao 21. zamjenik guvernera Kansasa od 1915. do 1919. Od 1903. do 1905., Morgan je služio kao arhontski vijećnik svog bratstva, Phi Gamma Delta. Pisma koje je Morgan napisao dok je putovao sastavljena su u četiri knjige: A Journey of a Jayhawker (1905), A Jayhawker in Europe (1911), The Near East (1913) i "Yurru" As Is (1926). (Wikipedia)

Mostar, Hercegovina, 23. sept.

Ovo je turski grad, više nego turski u mnogim gradovima u Turskoj. Hercegovina i Bosna su dvije male pokrajine koje su u prošlim stoljećima često bili neovisni. Ali oko godine 1500. osvajački muhamedanci osvojili su ove dvije balkanske države, a bile su na turskom tlu do prije nekoliko godina. U ono doba, kad je Bugarska ispružila ruku i uzela komad turske zemlje na prema jugu, Austro-Ugarska je pokrenula svoje trupe i proglasila Bosnu i Hercegovinu, oko 20 000 četvornih kilometara zemlje i milijun naroda, pripojenima Austrijskom carstvu. To je bilo tako iznenada da Turska nije imala priliku da se odupre, a ostale balkanske države su mogle samo pocrvenjeti u licu i protestirati — sve od kojih nije imalo nikakvog utjecaja na Austriju. Ova aneksija bez rata i borbe, ostavila je stanovništvo netaknutim, a preko polovice je bilo muhamedanskog. Austrijska vlada izgradila je željeznice i škole, ali nije zadirala u vjerska i rasna pitanja, dakle Turci su ostali u Bosni i Hercegovini i nisu otišli kada je njihova zastava pala kao što su učinili u Srbiji i Bugarskoj.

U Mostaru živi 14.000 ljudi, većina od njih Turci, a govori se da je najbolje preostalo mjesto u Europi gdje se može vidjeti Turčina u ruralnim oblastima u svom prirodnom stanju. Vojnici u garnizonu su veseli uniformirani Austrijanci, ali Turci idu svojim poslom ne obraćajući pažnju na vojnike ili promjenu suvereniteta koja ih je tako malo pogodila. Žene nose svoje jašmake, pokrivaju se od pogleda ljudi, a u Mostaru dodaju crnu kapuljaču od krutog materijala koji strši naprijed kao kljun ptica. Nemam ništa protiv turskih dama koje nose svoje velove ili bezoblične haljine kako hoće. Ali kad dođu niz ulicu s tim crnim kljunovima, i ništa se ne vidi osim para očiju, skoro mi počinju ići na živce. Čovjek se pita jesu li doista prave žene ili neki novi primjerak životinje visoke klase. Budući da se ne možete sjetiti nijedne žene koju poznajete koja bi sakrila lice i nosila glupu odjeću samo kako bi spriječila muškarce da joj se dive, na vas ostavljaju krajnje neobičan dojam dok bešumno klize cestom.

Ulica je puna malih trgovina. Turčin je ovdje često zanatlija koji izrađuje srebrni nakit, kuje mjed i izrađuje one ukrase i posuđe koje je posvuda poznato kao turska roba. Trgovac čučne u svojoj maloj trgovini i posvećuje vam samo onoliko vremena koliko je potrebno da se obavi moguća prodaja. Neće žuriti i nikad se ne čini tjeskobnim. Ali smanjivat će

cijene i očekuje da to i vi činite, jedino je pitanje koliko. Turski seljak je sa svojim magarcem natovarenim povrćem koje je njegova žena uzgojila, a gradske Turkinje ispituju robu kroz svoje velove i cjenkaju se naveliko, i to je jedino pravo zajedničko zadovoljstvo koje imaju sa svojim kršćanskim posjetiteljima.

U Mostaru nisam našao nikoga tko može govoriti engleski, pa su mi informacije stizale usporeno. Naravno ljudi iz hotela i službenici pričaju njemački. Kažu mi da se Turčin smatra dobrim građaninom ako štedi svoje riječi i iskren je. On nije napredan. Ako ne pokušavate promijeniti njega ili njegov način života sviđat ćete mu se. Ako želite promijeniti njegove navike ili ga naučiti boljem putu do dvorova na nebesima, neće vas razumjeti i tvoj trud je izgubljen. Kad vlada ulaže u kanalizaciju ili dijelove kontaminiranog vodovoda, Turčin je ogorčen, jer on zna da što se njega tiče određeno mu je kada će otići u nebo kada dođe njegovo određeno vrijeme, i on nema poštovanja prema znanstvenim naporima da se dobije produženje ovakvog ograničenog boravka u ovoj dolini suza.

Očekivali smo da ćemo se plašiti Turaka, i isprva sam se morao hrabriti ponavljanjem da nikakva šteta nikako ne bi mogla nastati Amerikancu kad je austrijska brigada bila smješten unutar milje i osim toga ima putovnicu s velikim crvenim pečatom, u unutaršnjem džepu. Ali Turci su bili ljubazni i očigledno nisu obraćali pozornost ni na što osim na rilično legitiman pokušaj da se stari mjed zamijeni za pravi novac. Ubrzo smo se osjećali sigurnije nego što bismo oko sindikalnog skladišta u Kansas Cityju ili na Broadwayu u New Yorku.

Hercegovina i Bosna imaju klimu približno sličnu kao Kansas, a i proizvodi su otprilike slični. Zemlja je planinska, ali ima mnogo plodnih dolina i obradivih obronaka uz brda. Zapravo, ovaj dio planina je najbolja zemlja koju sam vidio na istočnom Balkanu. Austrijska vlada izgradila je uskotračnu prugu od Gravose kroz turske pokrajine do Budimpešte. Do prije nekoliko godina bilo je nemoguće ući u Hercegovinu osim da se unajmi mazga, a onda je trebalo hodati i voditi ju. Nikada nisam upoznao nijednog Amerikanca koji je rekao da je bio u Mostaru, i hodio ovom zemljom. Ali je put otvoren, a i željeznica će sigurno pružiti starim Turcima mnoge raskoši, udobnosti i navike o kojima nikada nisu ni sanjali.

Nekima će se to nedvojbeno učiniti iznenađujućim da u ovom starom turskom gradu, gdje nije bilo ni hotela ni željeznice, ni čišćenja ulica prije nekoliko godina, sada je ugodno mjesto za boravak, pod uvjetom da nemate ništa protiv napadnih i prodornih mirisa u poslovnom dijelu grada. Činjenica je da je Austrija dobra domaćica i čini svoj narod da dosegnu razumnu razinu čistoće. Osim toga, tu postoji garnizon od 5000 vojnika, a gdje ima 5000 Austrijanaca bit će tu i dobar hotel, s obiljem hrane i više nego dobrim pićem. Udoban hotel dolazi kao prirodan ovom novom austrijskom posjedu kao drvetom popločano dvorište u novom gradu otvorenom u Kansasu. Austrijska vlada možda ima svojih mana, ali gradi dobre ceste, gradi željeznice i pruža čiste hotele na svakom mjestu gdje diže svoju zastavu.

Možda ima i boljih vladinih objekata, ali mi sada nijedan ne pada na pamet. Austrijanci idu na kartu da ako čovjeku pruržite pun želudac i date mu dobro mjesto za spavanje, neće dizati ustanak ili praviti probleme policiji.

Na pruzi blizu Mostara opazih žene koje rade na sekciji, i očito su radile dobar posao, nabijaju tlo između tračnica, ili što god već rade na tračnicama. Nisu bile Turkinje, već kršćanke. Turci ne daju svojim ženama raditi na pruzi. Vjerojatno će vremenom nekad naučiti biti liberalnim prema svojim ženama kao što sada i susjed koji sad osuđuje Turčina koji tjera svoju ženu da nosi veo. Postoji tako mnogo toga u ovom našem svijetu što se čini važnim nama samo zbog gledišta iz kojih izvodimo svoja zapažanja.

Neki Irac je promatrao hrast i lozu tikve. Primijetio je da je veliko drvo hrasta rodilo male žireve, a vriježa velike bundeve, pa je kritizirao Stvoritelja za takav nelogičan raspored. "Da sam ja dobio taj posao," rekao je, "napravio bih da veliko drvo rodi bundevu, a vriježa bundeve da ima žir." Zatim je Irac legao ispod hrasta kako bi drijemao. Nakon toga jedan je žir pao i udario ga po licu. Sjeo je, počeo se po glavi i priznao : „Stvoritelj je znao o čemu se radi. Da je taj žir bio bundeva sad ne bih imao glave." Poanta ove priče je da možda i nije najbolje suosjećati s turskim ženama što moraju pokriti lice. Da nije pokrivena, možda bi morala raditi na željezničkoj pruzi.

zemljoradnja se još uvijek vrši drvenim plugom koju vuče zaprega volova. Polja su malena i radi se mnogo, pa se potreba za strojevima i ne osjeti. Vršidba se vrši ručno. Ali glavni usjevi ovdje su povrće, duhan, i kukuruz, isti onaj kukuruz koji imamo u Kansasu. Goveda i ovce uzgajaju se jeftino, i vrijede otprilike upola manje nego kod nas. Magarac je najbolji prijevoz, i to jedan košta petnaest ili dvadeset dolara. Dnevni rad stoji oko dolar mjesečno. Ali čini se da svi imaju dovoljno za neku vrstu hrane, i tako dugo dok je čovjek zadovoljan juhom i krumpirom, uz ovčetinu u posebnim prigodama, nema potrebe da se brine o stanju zemlje. Turčin je visok, zgodan momak koji izgleda zdravo i srčano i ponaša se kao da ima vremena na ovom svijetu pa i na sljedećem. Želi svoj duhan, svoju kavu, slobodno vrijeme za razmišljanje i obilje velova za svoj ženski rod. Tako je lako biti sretan, ako si Turčin.

Preveo: Tibor Vrančić